

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Právo v období komunismu

JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D.

Osnova:

- **Komunistické chápání práva**
- **Právní dvouletka**
  - *Důvody právní dvouletky*
  - *Význam*
  - *Další vývoj*
- **Právní odvětví**
  - *Občanské právo*
  - *Rodinné právo*
  - *Pracovní právo*
  - *Hospodářské právo a právo mezinárodního obchodu*
  - *Družstevní a pozemkové právo*
  - *Trestní právo*
- **Vybrané právní problémy**
  - *Komunistické pojetí vlastnictví*
  - *Porušení zásady Superficies solo cedit*
- **Závěr**

Komunistické pojetí práva

Vztah hospodářské základny a společenské nadstavby / *J.V. Stalin O marxismu v jazykovědě* /

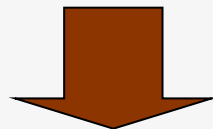

nadstavba „předběhla“ hospodářskou základnu – základna „zaostává“ – je třeba jí řídit

Třídní aspekt

- právo je „výraz vládnoucí třídy, jejíž obsah je určován materiálními životními podmínkami této třídy“ / důvodová zpráva tzv. středního občanského zákoníku , r. 1950/
- buržoazní právo chránilo „menšinu“ x pracující většina byla bezprávná, poloprávná nebo jen formálně rovnoprávná

- socialistické /lidově demokratické/ právo je právo třídní: „tvořit normy, vyjadřující vůli třídy vládnoucí a sloužící k udržení společenského řádu vyhovujícího a výhodného pro tuto třídu.“ „zákony ....mobilizují široké masy, organizují široké masy proti dožívajícím silám společnosti, proti třídním nepřátelům.“
- aplikující právníci mají dbát toho, že předpis má sloužit zájmům vládnoucí třídy

Právníková dvouletka 1949-1950

cíle:

- přebudování právního řádu na podmínky lidově demokratické společnosti - nové socialistické právo
- sjednocení právního řádu
- začátek: usnesení vlády z poč. července 1948

charakteristika práce:

- využití sovětských zkušeností /A.V. Venědiktov: Státní socialistické vlastnictví, A. J. Vyšinskij, prokurátor, posléze diplomat/
- mezinárodní spolupráce /zákon o rodině spolu s Poláky/
- snaha o širokou spolupráci odborníků a laiků z praxe / x kabinetní porady vyvoleného počtu formalistických právníků/
- čtyři odborné komise /podle odvětví/ a komise politická

Výsledek dvouletky

základní:

- zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
- zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád
- zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní
- zákon č. 89/1950 Sb., trestní řád správní
- zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník /tzv. střední/
- zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád

další:

- zákon č. 69/1949 Sb., o organizaci JZD
- zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži

Sjednocení právního řádu

zákon č. 11/1918 Sb.z. a n., recepční norma: „*všechny dosavadní zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“ - převzetí rakouského řádu v Čechách a na Moravě a uherského na Slovensku a Podkarpatské Rusy

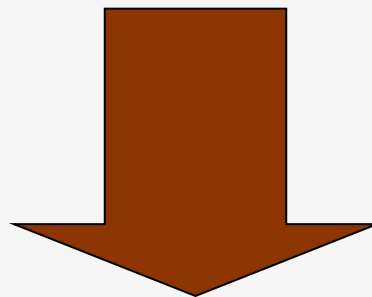
→ ***snaha o unifikaci práva***

dekret prezidenta č. 11/1944 Ú.v. , o obnovení právního pořádku: právní řád se vrací k stavu před září 1938

x

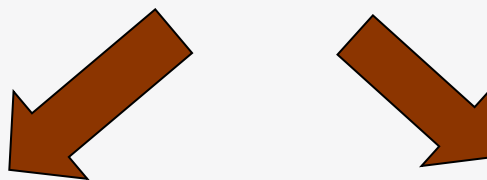
nařízení SNR č. 1/1944 Sb. n. SRN : všechny předpisy zůstávají v platnosti, pokud neodporují duchu republikánsko demokratickému

→ ***opět dualismus***

1. republika: zákon č. 1/1928 Sb. z. a n., směnečný zákon

Protektorát:
vl. nařízení č. 111/1941 Sb.

Slovenská republika:
zákon č. 225/1941 Sl.z.

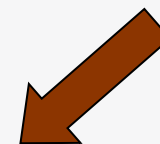
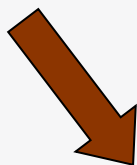

dekret 11/1944 Ú.v.

↓
zákon č. 1/1928 Sb.

nařízení 1/1944 Sb. n. SRN

↓
zákon č. 225/1941 Sl.z.

Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový

Občanské právo

- „zveřejnění“ občanského práva /omezení smluvní svobody a volní dispozice s majetkem - např. preference intestátní posloupnosti před závětí/
- rozdělení institutu vlastnictví s eliminací soukromého vlastnictví a preferencí vlastnictví státního
- rozdělení materie do více předpisů /vznik nových odvětví - rodinné právo, pozemkové, hospodářské.../
- **OZ 1950** - zachovává si rysy civilního kodexu, respektuje názvosloví, vzdor proklamaci zachovává i řadu institutů /byť je pozměňuje/
- **OZ 1964** - svým socialistickým pojetím dokonce předstihl sovětský model představený v Základech sovětského občanského práva z r. 1961

Rodinné právo

- vydělení z materie občanského práva /je samostatné právní odvětví?/
- obligatorní civilní sňatek
- zrovnoprávnění obou partnerů
- rozvod - jen v případě „závažných“ překážek soužití - určuje se viník rozvodu
- ingerence státních orgánů v otázkách péče o dítě
- majetkové vztahy - společný majetek manželů

Změny podle zákona 94/1963 sb.

- majetkové vztahy mezi manželi upraveny v OZ /bezpodílové spoluvlastnictví, společné užívání bytu či pozemku manželi/ - ryze kogentní úprava
- zmizel pojem rodičovská moc /nahrazen pojmem práva a povinnosti k dětem/
- přímé zapojení ustanovení o sociálně právní ochraně mládeže a rozšířen vliv národních výborů při společenské kontrole výchovy mládeže
- právo matky popřít otcovství dříve určené souhlasným prohlášením

Pracovní právo

vydělení z občanského práva /odmítnutí převzetí buržoazní koncepce kde pracovní síla je zboží/

50-tá léta: po r. 1948 je úprava jen dílčí : mzdové otázky, otázky dovolené, bezpečnosti a ochrany zdraví, odpovědnost za škodu způsobenou zaměstnancem

Sjednocení právní úpravy

- územní /Čechy + Morava, Slovensko/
- různorodá úprava pro různá povolání

Rysy:

- veřejnoprávní ingerence - plánovaná ekonomika
- být zaměstnán je povinnost → při porušení trestný čin
- snahy omezit fluktuaci v zaměstnání → ukončení nikoliv výpovědí ze strany zaměstnance, ale jen dohodou
- umisťování zaměstnanců /už po válce administrativní metodou/

60-tá léta: postupné uvolňování administrativního umisťování zaměstnanců, vliv Mezinárodní organizace práce /zejména úmluva č.28 MOP o zákazu nucené práce/

sjednocení kodifikace - zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

Hospodářské právo a právo mezinárodního obchodu

- zestátnění hospodářství a centrální plánování - de facto zánik obchodního práva
  - **národní podniky** - počátky v letech 1945-1947, byly zřizovány příslušným rezortním ministrem, vedl je ředitel, který podléhal generálnímu řediteli /v gen. ředitelství se sdružovaly oborově blízké podniky/
    - trust** - sdružení několika podniků s příbuzným předmětem činnosti x **kombinát** - sdružení podniků, jejichž činnost na sebe navazovala či se doplňovala
- jednotlivé podniky jsou státní majetek a mají právo pouze k hospodaření - třeba nové právní úpravy →
- zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži / „hospodářský zákoník“ / x definitivní shrnutí celé úpravy až 109/1964 Sb. - už neplatí subsidiarita OZ /vztahy socialistických organizací jsou odlišné od uspokojování hmotných a kulturních potřeb pracujících/
- obecně stojí na plánování ekonomiky, přednosti veřejného zájmu nad smluvní volností
- Obchodování se zahraničím** - jen skrze vybrané podniky k tomu speciálně určené /Strojexport, Omnipol../ zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu- zachovává obvyklý standard smluvní volnosti a právní jistoty

Družstevní a pozemkové právo

Pozemkové právo

- již reforma za 1. ČSR, po válce, v r. 1948
- půda není považována za zboží
- pozemková reforma 1948 - „půda patří těm, kdo na ní pracují“ /max 50Ha/
- evidence a kategorizace půdy - plánování, zájem zejména o zemědělskou půdu

zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech /JZD/

- na JZD přešel majetek dříve existujících družstev
- od 1955 při neobdělávání zemědělské půdy jako sankce možnost převést ji bezplatně do vlastnictví nebo užívání socialistické organizace
- 1959 - možnost vnutit vlastníkovi domu úpravu jeho nemovitosti
- možnosti na vyvlastnění nemovitosti ve prospěch socialistické organizace
- půda je buď ve státním, nebo soukromém vlastnictví x platí různé režimy
- Družstva nemají půdu ve vlastnictví - mají ji pouze v užívání /nutno zrušit zásadu „Superficies solo cedit“/

JZD - původně dobrovolně x stupňuje se administrativní nátlak /1952/, 1953-1954 uvolnění - řada družstev zanikla a mnoho lidí vystoupilo, 1956-1960 druhá vlna - poklidnější, od 60-tých let mají družstva větší volnost

Pozitivní - zákon č. 22/1964 Sb., o evidenci nemovitostí - sjednocení evidence za účelem majetkových vztahů a fisku

Trestní právo

zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

- oproti zákonu z r. 1923 na ochranu republiky tresty přísnější, odpovědnost formulována vágněji
- „má působit preventivně svými přísnými tresty“ x nástroj třídně pojaté represe

trestní zákon z r. 1950

- zdůrazněn třídní přístup /účel trestu - zneškodnit nepřítele pracujícího lidu/
- dělení zločin-přečin-přestupek nahrazeno trestný čin-přestupek /ten byl upraven ve zvláštním zákoně - trestní zákon správní, posléze přestupkový zákon/
- nerozlišuje politické a kriminální delikty
- zrušen trest peněžitý /sloužil jen majetným vrstvám/

nízká úroveň i u soudců a prokurátorů - absolventů Právnické školy pracujících

trestní zákony z r. 1961 /č. 140 a č. 141 /1961 Sb./odpadly nejkřiklavější problémy /nadřazování chráněných zájmů jeden nad druhý, úkol zneškodnit nepřítele.../ x nadále zachována represivní povaha

1969 - zákon o přečinech - reakce na roky 1968 a 1969 - přečin stál mezi trestným činem a přestupkem, postihoval především skutky proti veřejnému pořádku

Vlastnictví v době komunismu

- Opuštění buržoazního /římskoprávního/ chápání vlastnictví jako všeobjímajícího právního panství nad věcí
- Omezení vlastnického práva - cílem bylo zajistit, aby výrobní prostředky /nejdůležitější předměty vlastnického práva/ zůstali v „rukou lidu“ - jedinec musí své zájmy koordinovat, či podřídit zájmu společnosti

Druhy vlastnictví:

- Kolektivní - jsou základní, preferované x ne výlučné
  - státní /později socialistické společenské vlastnictví/
  - družstevní vlastnictví
- Individuální
  - Osobní
  - Soukromé

Osobní vlastnictví

- vytvořeno komunisty /x termín se používá dodnes, zejména ve vztahu k bytům/
- výčet věcí v os. Vl. Demonstrativní /ústava 1948, OZ 1950/obecné rysy osobního vlastnictví:
- nerozlučitelná spojitost se socialistickým společenským vlastnictvím
- původ spočívající na práci občana ve prospěch socialistické společnosti
- spotřební charakter / „Osobní vlastnictví slouží k uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů“ /

Soukromé vlastnictví

- v r. 1950 původní „buržoazní“ vlastnictví, zatím tolerované
- 1964 - snaha o jeho zrušení x nezdařilo se /projevilo se alespoň v tom, že jeho úprava byla v závěrečných ustanoveních OZ z r. 1964/

Superficies solo cedit

povrch ustupuje podstatě – cokoliv, co je pevně spojeno s pozemkem, je jeho součástí a patří majiteli pozemku

x JZD – problém se stavbami družstva na pozemcích jeho členů → porušení této zásady OZ r. 1950 „stavba není součástí pozemku“
/platí dodnes/

problémy:

- co je stavba /dům, garáž, studně.../? – odraz zejména v době restitucí
- od kdy /do kdy/ se jedná o stavbu? – judikát nejvyššího správního soudu o hradě Stará Dubá

Závěrem

- Komunistické právo vycházelo z charakteru společnosti - projevoval se v něm třídní princip a tím i nerovnost jednotlivých subjektů a pokřivení řady právních institutů
- Přineslo definitivní sjednocení právního řádu na území našeho státu
- Řada zákonů byla po technické stránce zpracována dobře - nebyly tak časté novelizace - určitá stabilita práva

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Děkuji za pozornost

Pavel Salák jr.